مجله طب دریا
دوره ۲، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۹
صفحات: ۷۲-۷۱
10.30491/2.2.1

روش‌های کاربردی و نوینِ کمک‌های اولیه برای مصون ماندن دریانوردان از گزش جانوران سمی در مناطق ساحلی

Practical and Modern Methods of First Aid to Protect Sailors from the Bites of Poisonous Marine Animals in Coastal Areas

صادق زارعی *
Sadegh Zarei *

گروه بیوشیمی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، رفسنجان، ایران
Department of Biochemistry, School of Medicine, Rafsanjan University of Medical Sciences, Rafsanjan, Iran

سرمقاله

گزش جانوران سمی در ساحل، خطر بالقوه‌ای است و هر فردی را که به ساحل مراجعه داشته باشد ممکن است تهدید نماید. نیش و گزش جانوران دریایی اغلب در اثر تماس تصادفی ایجاد می‌شود. به عنوان مثال، هنگام تردد در ساحل ممکن است پای فرد به یک جانور سمی دفن شده در شن و ماسه برخورد نماید و آسیب ببیند. غواصان، دریانوردان، پرسنل نیروی دریایی و ماهی‌گیران به دلیل تماس مکرر و طولانی مدت با زندگی دریایی بیشتر از دیگران در معرض خطر هستند.

بسیاری از حیوانات دریایی نیش می‌زنند یا گاز می‌گیرند. برخی از طریق دندان، شاخک، ستون فقرات یا پوست، زهر خود را منتقل و منتشر می‌کنند. اکثر موجوداتی که نیش می‌زنند یا گاز می‌گیرند؛ این رفتارها را به عنوان مکانیسم دفاعی یا برای شکار غذا انجام می‌دهند (۱،۲).

با توجه به شرایط اقلیمی و جغرافیایی و وجود گونه‌های شناخته‌شده جانوران سمی در ایران، هر ساله در مناطق ساحلی کشور شاهد بروز آسیب‌های ناشی از مواجهه با این جانوران هستیم. با توجه به تنوع علائم و نشانه‌های بالینی و پیچیدگی تشخیص و درمان گزش جانوران سمی، دانستن اطلاعات اولیه پزشکی در زمینه مهارت‌ها و دانش برگرفته از یافته‌های نوین بهداشت و درمان ضروری به نظر می‌رسد. در اینجا سعی شده با استناد بر جدیدترین منابع و متون علمی، موثرترین کمک‌های اولیه‌ای که در موارد مرتبط با گزش جانوران سمی در ساحل می‌بایست به کار گرفته شود ارائه گردد.

با توجه به ماهیت عصب‌شناختی گزش بوسیله جانوران سمی در سواحل، عمده تاثیرات منفی ناشی از زهر تنها ظرف یکی دو ساعت بعد از گزش بروز پیدا می‌نماید. بنابراین انجام کمک‌های اولیه در کمترین زمان ممکن بسیار حائز اهمیت خواهد بود (۱،۲).

لذا پس از هر گونه گاز گرفتن یا گزیدگی دریایی، بایستی اقدامات اولیه پزشکی انجام گیرد به‌ویژه اینکه علائم زیر در فرد مشاهده شود:

- دشواری در تنفس
- از دست رفتن هوشیاری
- ضعف جسمانی
- درد قفسه سینه
- تورم در اطراف محل نیش
- درد شدید
- تهوع و استفراغ
- اسپاسم عضلانی
- شوک
- خونریزی شدید
- تب
- سردرد
- تعریق
- آبریزش بینی

شدت صدمات ناشی از گزش جانوران دریایی از ضایعات، بثورات، سوزش، خارش و درد تا استفراغ، ایست قلبی، استرس تنفسی و فلج متفاوت است. حتی ساییدگی‌ها و بریدگی‌های کوچک نیز می‌توانند با ورود باکتری‌ها، ویروس‌ها یا سایر عوامل بیماری‌زا به بدن باعث عفونت شوند، لذا تمیز نگه داشتن محل زخم‌ها همیشه مهم است. با این وجود، درمان‌ها بسته به نوع گزش متفاوت است (۳،۴). اما چند راه‌کار ساده وجود دارد که با رعایت آن می‌توان تا حدی از آسیب‌های ناشی از گزش جانوران سمی در سواحل مصون ماند:

- زخم‌ها را فقط با آب دریا بشویید، مگر اینکه توسط کادر پزشکی توصیه دیگری شده باشد.

*نویسنده مسئول: **صادق زارعی**. پست الکترونیک: sadeghezarei@gmail.com
آدرس: دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، رفسنجان، ایران.

[Downloaded from jmarmed.ir on 2026-11-23]
[DOI: 10.30491/2.2.1]

- خیساندن قسمت آسیب دیده در آب گرم به مدت ۹۰-۳۰ دقیقه به تسکین درد کمک می‌کند. از آبی استفاده کنید که تا حدی گرم باشد. دمای آن‌را قبل از استفاده بسنجید تا داغ نباشد و باعث سوختگی نشود.
- پس از شستشوی محل گزش با آب نمک، تکه‌های شاخک یا نیش را با موچین یا دستکش بردارید. سپس از کیسه یخ استفاده کنید تا التهاب و درد را کاهش دهد.
- روش باندِ کشی و بی‌حرکت نگاه‌داشتن (Pressure-immobilization technique) در مورد گزش جانوران سمی در ساحل نیز توصیه شده است تا در حد امکان از انتشار سم جلوگیری شود.
- در صورتی که مصدوم در آب، مورد گزش قرار گرفته باشد (به عنوان مثال در حالی که فرد در حین غواصی با کپسول بوده) می‌بایست به سرعت و در اولین اقدام وی را از آب خارج نمود. زیرا مصدوم به علت اثر سم ممکن است فلج شده و یا به حالت اغماء برود و در این صورت به سرعت غرق خواهد شد.
- باز نگاه داشتن راه هوایی (Airway protection) تا زمان رسیدن به مرکز درمانی بسیار مهم است زیرا به علت فلج شدن ماهیچه‌های راه هوایی ممکن است باعث انسداد و خفگی شود.
- می‌بایست به طور مرتب با بیمار صحبت کرد و به او دلداری داد زیرا مصدوم ممکن است کاملاً فلج شده باشد اما در عین حال هوشیار بوده و صدای شما را بشنود، لذا می‌بایست تا حد امکان از اضطراب وی کاست تا انتشار سم در بدن وی سرعت کمتری داشته باشد.
- تنفس دهان به دهان و احیای قلبی ممکن است لازم باشد، زیرا در اغلب موارد، مرگ در مصدومان گزیده شده به علت ایست تنفسی اتفاق می‌افتد.
- انگشتر، دستبند و یا هرگونه زیورآلات را از مصدوم جدا کنید. چرا که ممکن است در محل گزش تورم به وجود آید و در سراسر عضو گزیده شده انتشار یابد.
- در برخی موارد، مصرف آنتی‌هیستامین پس از گزش جانوران دریایی و ورود سم به بدن برای جلوگیری از واکنش آلرژیک توصیه می‌شود. مراقب بروز علائم آنافیلاکسی و واکنش حساسیتی شدید و تهدیدکننده زندگی باشید.
- در برخی موارد استفاده از آنتی‌بیوتیک موضعی یا کورتیکواستروئید موضعی برای کاهش التهاب توصیه شده است.
- مصدوم را در سریع‌ترین زمان ممکن به نزدیک‌ترین مرکز درمانی منتقل نمایید زیرا اثرات عصب‌شناختی سم ممکن است سریعاً ظاهر شوند و در این صورت دسترسی به تجهیزات پزشکی برای حفظ جان بیمار بسیار ضروری است.

در مورد گزش جانوران سمی در ساحل پرهیز از موارد زیر توصیه شده است:

- از بریدن، سوراخ کردن و مکیدن محل گزش بپرهیزید. استفاده از این روش‌ها نه تنها برای درمان مصدوم مفید نیست بلکه می‌تواند باعث آسیب بیشتر شود.
- پیش‌تر از سرکه برای شستشوی ناحیه آسیب‌دیده استفاده می‌شد. امروزه استفاده از سرکه توصیه نمی‌شود زیرا ممکن است سلول‌هایی را که هنوز سم آزاد نکرده‌اند فعال نماید.
- پرهیز از بالا نگهداشتن عضو گزیده شده، بالا نگهداشتن عضو گزیده شده ممکن است سبب افزایش انتشار زهر در بدن مصدوم گردد.
- حرکت نکنید، زیرا می‌تواند سم را با سرعت بیشتری در بدن مصدوم پخش کند.
- هیچ دارویی تجویز نکنید، مگر در مواردی که پزشک دستور دهد.
- ادرار کردن یا مالیدن ماسه بر روی محل زخم، باعث فعال شدن برخی سموم در محل گزش می‌شود.
- اگر مصدوم درد شدیدی داشت به هیچ وجه نباید از مشروبات الکلی و یا داروهای مسکن استفاده نماید. اثرات جانبی داروهای مسکن برای مصدومی که از اثرات عصب‌شناختی سم رنج می‌برد می‌تواند بسیار زیان‌بار باشد. ضمن اینکه از بین بردن درد در شرایطی که باید همواره از حال و وضعیت جسمی مصدوم مطلع باشیم کار درستی نیست.
- از تماس با حیوانات دریایی ـ حتی اگر مُرده باشند ـ پرهیز کنید.

اکثر موارد گزش جانوران سمی در سواحل، سطحی و جزئی گزارش شده‌اند و فقط به کمک‌های اولیه نیاز دارند. اما برخی از گزش‌ها می‌توانند جدی یا حتی کشنده باشند. اگر درد قفسه‌سینه یا دشواری در تنفس مشاهده شود یا اگر بخش بزرگی از بدن گزیده شده باشد، بلافاصله مراجعه به بیمارستان ضروری است. در بیمارستان، پزشک محل گزش را تمیز می‌کند و آن را از نظر آسیب بررسی می‌نماید. ممکن است به تزریق واکسن کزاز، آنتی‌بیوتیک یا انجام بخیه نیاز شود. همچنین ممکن است پزشک برای تسکین درد، داروهایی را تجویز کند (۳،۴).

منابع

1. Gershwin LA, De Nardi M, Winkel KD, Fenner PJ. Marine stingers: review of an under-recognized global coastal management issue. Coastal Management. 2010;38 (1): 22-41.
2. Tibballs J. Australian venomous jellyfish, envenomation syndromes, toxins and therapy. Toxicon. 2006;48(7):830-59.
3. Santhanam R. Biology and Ecology of the Venomous Marine Hydrozoans (Class Hydrozoa). In Biology and Ecology of Venomous Marine Cnidarians. 2020 (pp. 29-73). Springer, Singapore.
4. Pakasi LS. Health risks associated with recreational water activities. InIOP Conf Ser: Mater Sci Eng 2018 Nov (Vol. 434, p. 012329).

[Downloaded from jmarmed.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.30491/2.2.1]